

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХНІЙ ДОСВІД У ВИРІШЕННІ ЕТИЧНИХ ПИТАНЬ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ*

Р.В. МАРУШКО

д. мед. н., завідувач науковим відділенням медико-інформаційних технологій у педіатрії, акушерстві та гінекології ДУ «Інститут педіатрії, акушерства і гінекології НАМН України»

ORCID: 0000-0001-7855-1679
Researcher ID: I-2440-2015

Контакти:

Марушко Ростислав Володимирович
ДУ «ПАГ НАМН України», відділення
медико-інформаційних технологій
04050, Київ, П. Майбороди, 8
тел.: +38 (044) 484 18 71;
+38 (050) 381 42 41
e-mail: rostyslavmarushko@gmail.com

ВСТУП

Публікація у профільному виданні є завершальним і водночас одним із найвідповідальніших етапів наукового дослідження. Від таких публікацій очікується викладення детального та вірогідного змісту результатів досліджень. Оскільки опубліковані матеріали не тільки формують основу для подальших розробок, а й мають практичне значення, вони справляють суттєвий вплив як на наукове співтовариство, так і, опосередковано, на суспільство в цілому. Тому науковці повинні гарантувати, що їхні публікації є чесними, виваженими і точними, не допускаючи неповного або невірного викладення фактів та оприлюднення результатів досліджень, які можуть ввести в оману колег та читачів. Дотримання принципів публікаційної етики залежить від знання і усвідомлення не тільки авторами, а і всіма учасниками публікаційного процесу відповідних міжнародних вимог і стандартів, основою формування яких є кодекси етики. Суттєву роль у цьому відіграють відомі міжнародні організації з етики наукових публікацій.

Мета: представити дані про діяльність міжнародних організацій, до завдання яких входить розробка, поширення і підтримка принципів і правил, якими повинні керуватися в своїх взаємовідносинах учасники процесу наукових публікацій, а також проаналізувати актуальний стан публікаційної етики в Україні.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Матеріали публікації підготовлені переважно на основі пошукових робіт та перекладу українською здобутої з англomовних джерел інформації з використанням літературних даних та загальнодоступних пошукових ресурсів, офіційних сайтів міжнародних організацій з публікаційної етики, а також розроблених та опублікованих ними документів. Зокрема, були використані:

- сайти Комітету з етики наукових публікацій, Світової асоціації медичних редакторів, Міжнародного комітету редакторів медичних наукових журналів, Європейської Асоціації наукових редакторів;
- кодекси, рекомендації, міжнародні стандарти, розроблені міжнародними організаціями з питань публікаційної етики.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ ЗДОБУТИХ ДАНИХ

На сучасному етапі питанням публікаційної етики приділяється багато уваги. Вони регулюються міжнародними документами (кодекси, стандарти, рекомендації), розробленими для всіх учасників публікаційного процесу (авторів, рецензентів, редакторів, видавців, керівників наукових досліджень) за участю експертів із різних країн [1].

Від кінця минулого століття у найбільш передових країнах світу (США, Канада, Великобританія, Німеччина) створювались організації, головною

* Попередні статті тематичного освітнього циклу читайте в журналі «Репродуктивна Ендокринологія» №№ 6 (2015), 1 (2016), 3 (2016).

метою яких була розробка правил для наукових публікацій, а також підготовка різноманітних документів, які б дозволяли науковим редакторам та видавцям дотримуватися єдиних вимог під час публікаційного процесу. Крім того, створювались правила взаємодії редакторів та засновників журналів, проводились відкриті консультації з різних питань щодо безпосередньої роботи видавництва та їхньої співпраці з авторами наукових публікацій [3].

Такий підготовчий період на шляху організації та вдосконалення видавничого процесу сприяв створенню спеціалізованих комітетів, асоціацій, товариств тощо, основним напрямком діяльності яких була координація та пошук найбільш ефективних рішень на шляху дотримання етики наукових публікацій і допомоги редакторам та видавцям у досягненні поставлених цілей. Більшість таких організацій з питань публікаційної етики стали міжнародними, до них приєднується все більше учасників із різних країн. Провідне місце серед них посідає Комітет із етики наукових публікацій (Committee on Publication Ethics, COPE), який користується найбільшим світовим визнанням і повагою [2].

Створений у 1997 році у Великобританії невеликою групою редакторів медичних журналів, на сьогодні він налічує понад 600 членів із різних наукових галузей з усього світу. У 1999 році в COPE були розроблені перші принципи публікаційної етики, які мали назву «Принципи належної видавничої практики». За 5 років потому на їхній основі підготували перше видання «Кодексу поведінки для редакторів», яке згодом було переглянуто та вдосконалено. Нині Комітет із етики наукових публікацій має цілу систему документів, які регламентують роботу з науковими публікаціями. Основними серед них є «Кодекс поведінки та рекомендації щодо використання найкращого досвіду для редакторів журналів» (Code of conduct and best practice guidelines for journal editors) та «Кодекс поведінки для видавців журналів» (Code of conduct for journal publishers).

COPE також розробив «Міжнародні стандарти для редакторів наукових видань» (International standards for editors) та «Міжнародні стандарти для авторів публікацій результатів наукових досліджень» (International standards for authors). Ці документи були рекомендовані міжнародному науковому співтовариству після проведення в 2010 році в Сингапурі 2-ї Всесвітньої конференції з питань інтеграції наукових досліджень, де за участю міжнародних експертів із різних галузей науки (біології, гуманітарних дисциплін, математики, медицини, філософії та інших) обговорювалися питання публікаційної етики [4].

Коротке викладення «Міжнародних стандартів для редакторів наукових видань»:

- 🔴 редактори повинні нести відповідальність за все, що публікується в їхніх журналах;
- 🔴 редактори мають приймати справедливі та неупереджені рішення незалежно від комерційних інтересів і забезпечувати справедливий і належний процес рецензування;
- 🔴 редактори повинні розвивати редакційну політику, сприяючи максимальній прозорості, повній та чесній звітності матеріалів видання та публікаційного процесу;
- 🔴 редактори мають охороняти цілісність опублікованих матеріалів шляхом друку в разі потреби виправлень і спростувань, виявляти та попереджувати публікації фальсифікованих результатів наукових досліджень, уникати неправомірних дій, пов'язаних з публікаціями;

- 🔴 редактори мають виявляти неправомірні дії рецензентів та співробітників редакції;
- 🔴 редактори повинні критично оцінювати етичні питання досліджень, які виконувалися за участю людини і тварин;
- 🔴 рецензенти та автори мають бути поінформовані про те, що від них очікується;
- 🔴 редактори повинні звертати увагу на різні прояви конфліктів інтересів та вирішувати спірні питання.

Коротке викладення «Міжнародних стандартів для авторів публікацій результатів наукових досліджень»:

- 🔴 результати наукового дослідження, які плануються до опублікування, мають відповідати даним цього дослідження із дотриманням етичних і відповідних юридичних норм;
- 🔴 науковці повинні викладати результати своєї роботи ясно, чесно, без фальсифікацій і підтасування даних;
- 🔴 науковці мають чітко і однозначно описувати використовувані ними методи досліджень, щоб їхні результати могли бути підтверджені іншими дослідниками;
- 🔴 дослідники повинні дотримуватися вимог щодо оригінальності матеріалу запропонованої до публікації роботи, яка повинна друкуватися вперше і не бути плагіатом;
- 🔴 авторство дослідницької праці має точно відображати внесок кожного співавтора у виконання дослідження та підготовку до публікації;
- 🔴 джерела фінансування і пов'язані з ними можливі конфлікти інтересів мають бути розкриті.

В той час як Комітет із етики наукових публікацій допомагає редакторам багатьох відомих видавництв та журналів у підготовці та публікації робіт із різних галузей науки, діяльність заснованої в 1995 році у США Світової асоціації медичних редакторів (The World Association of Medical Editors, WAME) спрямована на сприяння міжнародній співпраці редакторів наукових медичних журналів, підвищення загального рівня їхньої інформованості та професіоналізму, дотримання стандартів публікаційної етики та збільшення кількості наукових публікацій високої якості. На сьогодні в Асоціації зареєстровано близько 2000 учасників-редакторів медичних журналів, які представляють понад 1000 медичних видань із 96 країн світу.

Ідея створення WAME з'явилася на початку 90-х років минулого століття з метою підтримки Міжнародного комітету редакторів медичних наукових журналів (International Committee of Medical Journals Editors, ICMJE). Якщо діяльність COPE і WAME спрямована переважно на підтримку редакторів та видавців наукових видань, координування їхньої діяльності та розробку публікаційних стандартів, ICMJE приділяє більше уваги практичним питанням, що в першу чергу допомагають авторам, які планують представити результати своїх досліджень у наукових медичних журналах.

Останні настанови ICMJE під назвою «Рекомендації щодо підготовки, представлення, редагування і публікації наукових робіт в рецензованих медичних виданнях» були видані в 2015 році. Вони розроблені для визначення найвагоміших практичних та етичних стандартів проведення досліджень і підготовки публікацій за результатами дослідницьких та інших матеріалів (біомедичних досліджень) у медичних журналах, а також для допомоги авторам, редакторам та іншим учасникам публікаційного процесу в створенні та розповсюдженні точних, зрозумілих, неупереджених і відтворюваних медичних статей. Крім того, ці рекомендації

можуть сприяти розумінню процесів медичного редагування і публікацій представниками засобів масової інформації, пацієнтами, членами їхніх сімей та пересічними читачами.

ICMJE випустив цілу низку видань цього документа, раніше відомого як «Єдині вимоги до рукописів, що подаються в медичні журнали» (The Uniform Requirements for Manuscripts, URM). Вперше URMs були опубліковані в 1978 році як керівництво зі стандартизації формату та підготовки рукописів для медичних видань. З роками питання, пов'язані з публікаціями, вийшли далеко за межі підготовки рукописів, що призвело до необхідності розробки відповідної редакційної політики. Починаючи з 1997 року, версія URMs постійно переглядалась, доповнювались та оновлювались цілі підрозділи. Дійсна версія цих рекомендацій на сьогодні є найбільш практичною, обґрунтованою та такою, що відповідає вимогам часу, особливо з урахуванням того, що вони розраховані на всіх учасників публікаційного процесу в біомедичних журналах.

Окрім згаданих, в Європі, США та Канаді існує багато інших міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на розвиток етичних норм і принципів при опублікуванні результатів наукових досліджень. Проте всі вони керуються основними принципами поведінки учасників процесу наукової публікації, викладеними у Кодексі етики наукових публікацій.

Так, на Європейському континенті з 1982 року активно функціонує Європейська асоціація наукових редакторів (European Association of Science Editors, EASE), головний офіс якої знаходиться у Великобританії. Її діяльність спрямована не тільки на створення та підтримку ефективної комунікації між науковцями країн ЄС та багатьох інших країн світу, але й на розробку напрямків наукового редагування. EASE налічує близько 600 співробітників з понад 50 країн – це зокрема редактори, вчені, видавці, письменники, автори наукових публікацій, журналісти. Результатом роботи EASE є видання значної кількості матеріалів, які представляють практичну цінність та користь для професійної діяльності всіх учасників публікаційного процесу та доступні абсолютно всім.

Серед організацій, які працюють у Північній Америці, слід виділити Раду наукових редакторів (Council of Science Editors, CSE) у США, діяльність якої спрямована на підтримку редакційної практики серед наукових письменників.

Асоціація редакторів Канади (Editors' Association of Canada, EAC) вважає професійне редагування важливою ланкою створення ефективних комунікацій. Вона просуває і підтримує високі стандарти редагування і видання в Канаді, розробляє і випускає практичні рекомендації та керівництва для редакторів, співпрацює з різними видавничими асоціаціями в сферах, що представляють взаємний інтерес.

В Україні в останні роки значно зросла кількість наукових журналів – лише в Атестаційній колегії Міністерства освіти та науки їх зареєстровано понад 2000 (для порівняння: наприклад, у Польщі наукових журналів нараховується близько 1200). Однак така кількість вітчизняних журналів не свідчить про відповідну якість змісту наукових робіт, які в них публікуються, або їхнього оформлення.

На сучасному етапі розвитку наукової комунікації та входження в світовий інформаційний простір, зокрема шляхом реєстрації у відомих світових наукометричних базах даних, журнали мають декларувати свою позицію стосовно публікаційної

етики та дотримуватися розробленої редакційної політики. Велике значення на шляху підвищення якості журналів, їхньої цитованості та престижності в міжнародному співтоваристві, а також у розширенні читачької й авторської аудиторії, в тому числі за кордоном, має виконання рекомендацій міжнародних організацій із питань публікаційної етики (COPE, ICMJE, WAME). Останнім часом серед вітчизняних видавництв поширюється тенденція до оформлення журналів згідно з міжнародними вимогами і стандартами, спостерігається суттєве поліпшення їхніх інтернет-представництв (удосконалення сайтів журналів, створення їхніх іншомовних версій). Однак ця робота проводиться за ініціативи самих видавництв, тоді як вона має бути централізованою.

Одним із багатьох положень публікаційної етики, якими слід керуватися в процесі публікацій результатів наукових досліджень, є дотримання стандартів біоетики відповідно до «Етичних принципів медичних досліджень за участю людини», відомих також під назвою «Гельсінська декларація». До ініційованого ЮНЕСКО руху світової наукової громадськості щодо дотримання біоетичних правил і норм при проведенні біологічних та медичних досліджень Україна приєдналася ще 1998 року, і на сьогодні має багатий досвід у виконанні відповідних міжнародних вимог стосовно біологічних та медичних досліджень як на людині, так і на тваринах. Комітети або комісії з біоетики активно працюють при НАН та НАМН України, в усіх вищих медичних учбових закладах, інститутах та інших установах медично-біологічного профілю різної підпорядкованості, а також на локальному рівні.

Але якщо питання з біоетики успішно вирішуються впродовж 18 років, то жодної офіційної організації, яка б займалася питаннями етики наукових публікацій, в Україні не існує й досі. Тому настав час створення громадської або офіційної структури – комітету з етики наукових публікацій, який би об'єднав однодумців (редакторів наукових видань, науковців, представників НАН, НАМН та МОЗ України тощо), можливо, на громадських засадах, у формі некомерційного партнерства.

Одним із перших завдань такого комітету має бути створення Національного кодексу наукових публікацій, що об'єднає та розкриє загальні принципи і правила, якими мають керуватися в своїх взаєминах учасники процесу: автори, рецензенти, редактори, видавці, розповсюджувачі та читачі.

ВИСНОВКИ

1. На даному етапі розвитку редакційної діяльності в Україні надзвичайно важливим є розповсюдження знань з питань публікаційної етики, розробка відповідних національних документів з урахуванням міжнародного досвіду, особливо таких організацій як COPE, ICMJE, WAME. Робота в цьому напрямку сприятиме значному поліпшенню якості журналів, підвищенню їхньої авторитетності в міжнародних наукових колах, зростанню цитованості українських видань та науковців, розширенню вітчизняної та закордонної читачької й авторської аудиторії.

2. Настав час створення громадської або офіційної структури – національного комітету з етики наукових публікацій, основною метою якого буде сприяння діяльності, спрямованій на вирішення завдань у сфері етики наукових публікацій та розробку «Національного кодексу наукових публікацій».

ЛІТЕРАТУРА/REFERENCES

1. Абрамов, Е.Г. Основные цели кодекса этики научных публикаций / Е.Г. Абрамов, В.В. Демин // Научная периодика: проблемы и решения. – 2012. – Том 12, № 6. – С. 21–24.
Abramov, E.G., Demin, V.V. "The main objectives of the Code of scientific publications ethics." Scientific journals: problems and solutions 12.6 (2012): 21–4.
2. Астанех, Б. Этические вопросы в сфере научных публикаций / Б. Астанех // Научная периодика: проблемы и решения. – 2013. – Том 18, № 6. – С. 38–42.
Astaneh, B. "Ethical issues in the field of scientific publications." Scientific journals: problems and solutions 18.6 (2013): 38–42.
3. Зельдина, М.М. Международные организации по этике научных публикаций / М.М. Зельдина // Научная периодика: проблемы и решения. – 2012. – Том 12, № 6. – С. 16–20.
Zeldina, M.M. "International organizations for scientific publications ethics." Scientific journals: problems and solutions 12.6 (2012): 16–20.
4. Mayer, T., Steneck, N. Promoting research integrity in a global environment. World Scientific Publishing. Singapore. Imperial College Press (2012): 395 p.

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХНІЙ ДОСВІД У ВИРІШЕННІ ЕТИЧНИХ ПИТАНЬ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Р.В. Марушко, д. мед. н., зав. науковим відділенням медико-інформаційних технологій в педіатрії, акушерстві та гінекології ДУ «ПАГ НАМН України»

Публікація у профільному виданні є завершальним і водночас одним із найвідповідальніших етапів наукового дослідження. Від таких статей очікується детальне та вірогідне викладення результатів досліджень: науковці повинні гарантувати, що їхні публікації є чесними, виваженими і точними, не допускаючи неповного або невірного викладення фактів та оприлюднення результатів досліджень, які можуть ввести в оману колеґ та читачів.

У статті наведено дані про діяльність міжнародних організацій, до завдань яких входить розробка, поширення та підтримка принципів і правил, що ними мають керуватися в своїх взаєминах учасники процесу наукових публікацій: автори, рецензенти, редактори, видавці і читачі. Зокрема, приділено увагу діяльності Комітету з етики наукових публікацій (Committee on Publication Ethics, COPE), який користується найбільшим світовим визнанням і повагою; викладено основні тези одних із найважливіших розробок Комітету – «Міжнародних стандартів для редакторів наукових видань» і «Міжнародних стандартів для авторів публікацій результатів наукових досліджень».

Автор статті також звертає увагу на останні настанови Міжнародного комітету редакторів медичних наукових журналів (International Committee of Medical Journals Editors, ICMJE) під назвою «Рекомендації щодо підготовки, представлення, редагування і публікації наукових робіт в рецензованих медичних виданнях», які розроблені для визначення найвагоміших практичних та етичних стандартів проведення досліджень і підготовки публікацій за результатами дослідницьких та інших матеріалів у медичних журналах, а також для допомоги авторам, редакторам та іншим учасникам публікаційного процесу в створенні та розповсюдженні точних, зрозумілих, неупереджених і відтворюваних медичних статей.

Розглянуто питання організації в Україні громадської структури – комітету з публікаційної етики, основною метою якого має бути сприяння діяльності, спрямованої на вирішення завдань в сфері етики наукових публікацій. Робота в цьому напрямку з урахуванням міжнародного досвіду сприятиме значному поліпшенню якості журналів, підвищенню їхньої авторитетності в міжнародних наукових колах, зростанню цитованості українських видань та науковців, розширенню вітчизняної та закордонної читачької й авторської аудиторії.

Ключові слова: публікаційна етика, наукові дослідження, медичні видання.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ИХ ОПЫТ В РЕШЕНИИ ВОПРОСОВ ЭТИКИ НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ

Р.В. Марушко, д. мед. н., зав. научным отделением медико-информационных технологий в педиатрии, акушерстве и гинекологии ГУ «ИПАГ НАМН Украины»

Публикация в профильном издании является завершающим и одновременно одним из самых ответственных этапов научного исследования. От таких статей ожидается подробное и достоверное изложение результатов исследований: ученые должны гарантировать, что их публикации являются честными, взвешенными и точными, не допуская неполного или неверного изложения фактов и обнародования результатов исследований, которые могут ввести в заблуждение коллег и читателей.

В статье представлены данные о деятельности международных организаций, в задачи которых входит разработка, распространение и поддержка принципов и правил, которыми должны руководствоваться в своих взаимоотношениях участники процесса научных публикаций: авторы, рецензенты, редакторы, издатели и читатели. В частности, уделено внимание деятельности Комитета по этике научных публикаций (Committee on Publication Ethics, COPE), который пользуется наибольшим мировым признанием и уважением; изложены основные положения одних из важнейших разработок Комитета – «Международных стандартов для редакторов научных изданий» и «Международных стандартов для авторов публикаций результатов научных исследований».

Автор статьи также обращает внимание на последние наставления Международного комитета редакторов медицинских научных журналов (International Committee of Medical Journals Editors, ICMJE) под названием «Рекомендации по подготовке, представлению, редактированию и публикации научных работ в рецензируемых медицинских изданиях», которые разработаны для определения наиболее значимых практических и этических стандартов проведения исследований и подготовки публикаций по результатам исследовательских и других материалов в медицинских журналах, а также для помощи авторам, редакторам и другим участникам публикационного процесса в создании и распространении точных, понятных, беспристрастных и воспроизводимых медицинских статей.

Рассмотрены вопросы организации в Украине общественной структуры – комитета по публикационной этике, основной целью которого должно быть содействие деятельности, направленной на решение задач в сфере этики научных публикаций. Работа в этом направлении с учетом международного опыта будет способствовать значительному улучшению качества журналов, повышению их авторитетности в международных научных кругах, росту цитируемости украинских изданий и ученых, расширению отечественной и зарубежной читательской и авторской аудитории.

Ключевые слова: публикационная этика, научные исследования, медицинские издания.

INTERNATIONAL ORGANIZATIONS AND THEIR EXPERIENCE IN DEALING WITH PUBLICATION ETHICS

R.V. Marushko, MD, head of the Scientific Department of Medical and Information Technologies in Pediatrics, Obstetrics and Gynecology, SI "Institute of Pediatrics, Obstetrics and Gynecology of the NAMS of Ukraine"

Publication in the profile journal is the final and one of the most critical stages of the research. From these publications are expected detailed and fair presentations of the results of the research: scientists must to guarantee that their publication is right, balanced and accurate, avoiding incomplete or incorrect statement of the facts and publication of research results that can be misleading colleagues and readers.

The article presents data on the activities of international organizations, whose task is the development, distribution and support of the principles and rules for participants of the process of scientific publications: authors, reviewers, editors, publishers, and readers. In particular, author paid attention on the activity of Committee on Publication Ethics (COPE), which enjoys the largest world recognition and respect; outlined the main points of the most important documents of the Committee – "Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors" and "Code of Conduct for Journal Publishers".

Author of article also draws attention to the latest guidelines of the International Committee of Medical Journals Editors (ICMJE) entitled "Recommendations for the Conduct, Reporting, Editing, and Publication of Scholarly work in Medical Journals", which are created to determine the most important practical and ethical standards for research and preparation their results and other materials for publication in medical journals, and to help authors, editors and other participants of the publication process in creation and distribution of accurate, clear, unbiased and reproducible medical articles.

Also has been discussion in regards of the organization of the social structure – committee on publication ethics in the country, whose main purpose is to promote activities aimed at solving problems in the field of ethics of scientific publications. That work with considering of international experience must significantly improved the quality of journals, increase their credibility in the international scientific community, enhance citation Ukrainian journals and researchers, and enlarge of the domestic and foreign audience of the authors and readers.

Keywords: publication ethics, research, medical publications.